

УДК 346:330:341:1

Євген Білоусов,*канд. юрид. наук,
доцент кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена аналізу питань функціонування механізму господарсько-правового забезпечення економічної безпеки держави. Досліджуються засоби господарсько-правового регулювання, їх вплив на забезпечення стабільності національної економіки й економічної безпеки держави. Проаналізовано співвідношення господарсько-правових та цивільно-правових засобів у контексті забезпечення економічної безпеки держави, визначено їх особливості.

Ключові слова: механізм господарсько-правового забезпечення, економічна безпека держави, господарсько-правові засоби, цивільно-правові засоби.

Розглядаючи економічну безпеку держави як певний стан поступального розвитку економічних відносин у ній, підпорядкованим єдиній загальнонаціональній меті – процвітанню суспільства, слід звернути увагу на необхідність створення дієвих механізмів забезпечення такого стану. Цілоком логічним вбачається те, що подібні державно-управлінські механізми мають ґрунтуватися на принципах господарського права, оскільки саме господарсько-правові засоби забезпечення економічної безпеки держави є доречнішими та ефективнішими, коли йдеться про стабілізацію економічних процесів та регулювання ринкових відносин.

Для досягнення вказаних цілей в економічному просторі господарське право повинне мати певну систему засобів впливу. За твердженням учених в галузі права [1, с. 381], цілі права зумовлюють і ті правові засоби, які сприяють їх досягненню, і вказані засоби становлять механізм правового регулювання [2, с. 12-13]. Згідно із загальнотеоретичними підходами, що притаманні вітчизняній науці господарського права, механізм правового регулювання господарських відносин складається з господарсько-правових засобів, які включають принципи, методи господарського регулювання, господарські правовідносини, нормативні акти реалізації господарсько-правових норм, господарсько-правової відповідальності [3, 14-15].

Провідне місце, на нашу думку, тут повинне відводитися засобам господарсько-

правового регулювання. Так, досліджуючи природу засобів правового регулювання, О.А. Ломакіна доходить висновку, що в окремих галузях права існують свої засоби правового захисту з притаманними тільки їм особливостями. Поняття «засіб» у юриспруденції отримало різну термінологічну кваліфікацію: його використовують і стосовно права в цілому, і стосовно різноманітних режимів правового регулювання, елементів його механізму [4, с. 61-64].

Як вважає Ю. Батуріна, правовий засіб – це дієве інституційне утворення, що відображає функціонально-динамічний бік правових явищ. Дієвим правовий засіб робить його інструментальна природа, оскільки воно – завжди певний інструмент, яким користуються суб'єкти для здійснення юридичної діяльності. Отже, на нашу думку, господарсько-правовий засіб – інституційне утворення, оскільки завжди є невід'ємною частиною методу господарського права в цілому [5, с. 8].

С. С. Алексєєв вважає, що господарсько-правовий засіб слід розуміти як інституційне явище правової дійсності, яке відображає регулятивну силу господарського права, його енергію, яке виконує роль активного центру в регулюванні економічних, господарських відносин [6, с. 14].

Як зазначає Г. В. Смолин, господарсько-правовий засіб – це інструмент впливу не на суб'єкт відносин, а на сам зміст цих відносин,

точніше навіть на його економічний складник. Лише через економічну природу відносин, як стверджує автор, між суб'єктами господарювання досягається мета господарсько-правового регулювання в цілому [7].

За визначенням Л. Малько, правові засоби – це правові явища, що виражаються в інструментах та діях (технологіях), за допомогою яких відбувається задоволення інтересів суб'єктів права, а також досягнення соціально корисних цілей [8, с. 66-77].

У контексті даної роботи можемо стверджувати, що основним орієнтиром господарсько-правових засобів забезпечення економічної безпеки держави є виключно економічні інтереси останньої. При цьому, на нашу думку, самі ці засоби уособлюють у собі ступінь реального суверенітету та незалежності влади в прийнятті рішень, оскільки лише законодавчий орган приймає та легітимізує набір механізмів і інструментів регулювання економічних відносин, що в рамках політики забезпечення економічної безпеки і є сукупністю засобів із досягнення стабільності в її розвитку.

Особливістю господарсько-правового впливу на забезпечення стабільності національної економіки й економічної безпеки держави, на думку Т. І. Швидкої, є поєднання загальнообов'язкових, координаційних, організаційних, контрольних та інших організаційно-господарських засобів, спрямованих на забезпечення відповідних факторів виробництва, що базується насамперед на державному регулюванні відносин у цій сфері. При цьому господарсько-правові засоби регулювання мають бути сфокусовані на кінцевій меті – забезпеченні економічної стабільності шляхом ефективного господарювання [9, с. 257-267].

М. М. Кузьміна пропонує під господарсько-правовими засобами розуміти юридичні способи вирішення завдань щодо створення та підтримання необхідного рівня розвитку того чи іншого об'єкту регулювання, в нашому випадку – економічної безпеки держави [10, с. 184].

При цьому В. Г. Олюха зазначає, що господарсько-правові засоби розглядаються як складова частина механізму господарсько-правового регулювання, що забезпечують досягнення не тільки правового, а й інших соціально-економічних результатів за умови врахування специфіки об'єкта, до якого вони застосовуються, і мети правової діяльності. При цьому господарсько-правові засоби, на її думку, слід поділяти на: публічно-правові та приватно-правові; засоби макроекономічного та мікроекономічного впливу; прямої та непрямой державної підтримки; прямої учас-

ті держави у їх застосуванні та опосередкованій [11, с. 470].

У свою чергу Д. В. Задихайло серед основних господарсько-правових засобів виділяє такі [12, с. 18-29]:

- державні цільові програми;
- державні замовлення з метою стимулювання вітчизняного виробництва, зокрема, інноваційної, конкурентоспроможної продукції;
- державні закупівлі продукції вітчизняного виробництва;
- засоби технічного регулювання;
- імпорт державою новітніх технологій з наступною передачею прав на їх використання суб'єктами господарювання державного та недержавного секторів національної економіки;
- державна підтримка національних суб'єктів господарювання;
- активізація програм державно-приватного партнерства.

Незважаючи на певні розбіжності у наведених вище поглядах авторів, все ж таки можна виокремити спільні ознаки господарсько-правових засобів забезпечення економічної безпеки держави, а саме:

- вони являють собою всі узагальнюючі юридичні способи забезпечення інтересів держави у досягненні цілей національної економічної безпеки;
- відбивають інформаційно-енергетичні якості та ресурси права, що надає їм особливої юридичної сили, спрямованої на подолання перешкод у задоволенні інтересів учасників правовідносин;
- поєднуючись у певний спосіб, виступають основними частинами (елементами) дії права, механізму правового регулювання, правових режимів (тобто функціональної сторони права);
- мають юридичні наслідки, конкретні результати, певну міру ефективності правового регулювання в галузі забезпечення економічної безпеки держави;
- забезпечуються державою через прийняття відповідних нормативно-правових актів або стратегічних і програмних документів.

Отже, наведені вище підходи до визначення поняття «господарсько-правові засоби» дають нам підстави говорити про їх співвідносність із інтересами, які має держава в процесі забезпечення економічної безпеки. Сама по собі категорія «економічна безпека держави», на нашу думку, має яскраво виражене господарсько-правове забарвлення в силу свого економічного контенту.

Окрім того, зазначене вище дозволяє нам відокремлювати господарсько-правові засо-

би забезпечення економічної безпеки держави від цивільно-правових засобів, оскільки відносини, що становлять предмет цивільного права, є такими, в яких їх учасники перебувають у рівному становищі, тому і норми цієї галузі права, регулюючи дані відносини, виходять із рівних правових можливостей сторін, виключаючи односторонній владний вплив один на одного [13, с. 440].

В умовах забезпечення економічної безпеки держави, на нашу думку, пріоритетом апіорі виступають національні інтереси, а тому і забезпечення економічної безпеки держави буде орієнтуватися не на вимоги та інтереси окремих суб'єктів приватного права, а на публічно-правовий інститут – державу.

Окремо в цьому контексті слід звернутися до точки зору Є. О. Харитонов та О. І. Харитонової, які визначають такі особливості цивільно-правових засобів [14, с. 808]:

– юридична рівність учасників, їх самостійність та незалежність (в умовах забезпечення національних інтересів така рівність інколи неможлива);

– диспозитивність у виборі поведінки учасників відносин (господарючі суб'єкти можуть діяти ініціативно, вільно, на свій розсуд, керуючись при цьому власними інтересами та метою. Але в умовах забезпечення економічної безпеки держави така свобода простягається лише до меж національних інтересів. У цьому контексті головне місце відводиться суспільній корисності економічної діяльності суб'єктів господарювання та її несуперечливості загальнодержавним інтересам);

– судові вирішення спорів – будь-які неузгодженості між учасниками правовідносин вони в змозі вирішити в судовому порядку (даний елемент притаманний засобам забезпечення економічної безпеки держави, але більше в контексті компенсаційності окремих політичних рішень, спрямованих на забезпечення стабільності національної економіки за рахунок інтересів суб'єктів господарювання);

Таким чином, можна в цілому констатувати, що засоби цивільно-правового регулювання стосуються головним чином приватно-майнових відносин, а засоби господарсько-правового регулювання – відносин з приводу перерозподілу економічних благ. Саме через характер об'єкта регулювання, говорячи про забезпечення економічної безпеки держави, доцільно і коректно вести

мову в площині господарсько-правового регулювання, оскільки основною його метою є раціоналізація та підвищення ефективності економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Керимов Д. А. *Философские проблемы права* / Д. А. Керимов. – М.: Мысль, 1972. – С. 381.
2. Алексеев С. С. *Общая теория права* / С. С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – С. 9–10, 12–13.
3. Знаменский Г. Л. *Методы и средства повышения эффективности хозяйственного законодательства*: автореф. докт. дис. / Г. Л. Знаменский. – М.: ИГП АН СССР, 1984. – С. 14–15.
4. Ломакіна, О. А. *Господарсько-правові засоби та форми вирішення інвестиційних спорів* / О. А. Ломакіна // Гуманіт. вісн. НУК. – Миколаїв: НУК, 2013. – Вип. 6. – С. 61–64.
5. Батурина Ю. Б. *Правовая форма и правовое средство в системе понятий теории права*: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Батурина Юлия Борисовна. – М., 2001. – 149 с. – С. 8.
6. Алексеев С. С. *Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация* / С. С. Алексеев // Сов. государство и право. – 1987. – № 6. – С. 14.
7. Смолин Г. В. *Господарське право України. Особлива частина: навчальний посібник* / Г. В. Смолин. – Л., 2010.
8. Малько А. В. *Правовые средства: вопросы теории и практики* / А. В. Малько // Журнал российского права. – 1998. – № 8. – С. 66–77.
9. Швидка Т. І. *Господарсько-правові засоби забезпечення зростання конкурентоздатності національної економіки* / Т. І. Швидка // Економічна теорія та право. – № 1 (20). – 2015. – С. 257–267.
10. Кузьміна М. М. *Господарсько-правові засоби забезпечення якості продукції*: монографія / М. М. Кузьміна; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: ФІНН, 2010. – 184 с.
11. Олюха В. Г. *Господарсько-правові засоби оптимізації капітального будівництва у сучасній Україні*: дис. ... д. ю. н.: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В. Г. Олюха. – Одеса, 2015. – 470 с.
12. Задохайло Д. В. *Державне регулювання ринкових відносин як актуальна юридична проблема* / Д. В. Задохайло // Укр. комерцій. право. – 2005. – № 6. – С. 18–29.
13. *Цивільне право України: підручник для вузів системи МВС України: у 2-х частинах* / А. А. Пушкін, В. М. Самойленко, Р. Б. Пішка та ін; під ред. проф. А. А. Пушкіна, доц. В. М. Самойленко. – Х.: Ун-т внутр. справ; «Основа», 1996. – Частина I. – 440 с.
14. Харитонов Є. О. *Цивільне право України: підручник* / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Істина, 2011. – 808 с.

Стаття посвячена аналізу питання механізму господарсько-правового забезпечення економічної безпеки держави. Вивчаються способи господарсько-правового регулювання, їх вплив на забезпечення стабільності національної економіки та економічної безпеки держави. Проаналізовано співвідношення господарсько-правових та громадянсько-правових засобів у контексті забезпечення економічної безпеки держави, визначено їх особливості.

Ключевые слова: механизм хозяйственно-правового обеспечения, экономическая безопасность государства, хозяйственно-правовые средства, гражданско-правовые средства.

The article is devoted to analysis the issues of arrangement's functioning of the economic and legal provision of state economic security. Means of economic and legal regulation are being researched, their impact on ensuring the stability of the national economy and state economic security. Analyzed correlation of economic, economic-legal and civil-legal means in the context of economic security, defined their characteristics.

Key words: arrangement of the economic and legal provision, state economic security, economic and legal means, civil and legal means.

